

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПРОМОВИ ЗАХИСНИКА В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

УДК 343. 161/162

Понад 90 років Україна не знала апеляційного перегляду кримінальних справ. У зв'язку з цим не вистачає відповідно національної літератури, немає досвіду у суддів, прокурорів та адвокатів. Кримінально-процесуальне законодавство поки що недосконале, написане з урахуванням загального світового досвіду, але без досвіду національного. Запровадження апеляційного розгляду кримінальних справ уже протягом 8 років висвітлює цілий ряд проблем, які необхідно вирішувати.

Зокрема, дане питання досліджували Беднарська В.М., Димитров Д.В., Мірошников І.Ю., Пашин С.А., Победкін А.В., Пилипчук П.П., Теремецький В.І. та інші.

Метою написання даної статті є дослідження основних рис апеляційного провадження в Україні, а також композиційно-стилістичної структури судової промови захисника в суді апеляційної інстанції.

Досвід країн, де інститут апеляції діє тривалий час, свідчить про його незаперечну перевагу перед тими способами оскарження судових рішень, які закріплені в чинному законодавстві України. Інститут апеляції законодавчо закріплений і застосовується у більшості зарубіжних країн (Німеччина, Іспанія, Франція, Австрія, Японія, США, Англія). Термін “апеляція” (від лат. “*appellatio*” – звернення) означає форму оскарження і перегляду судового рішення, яке не набрало законної сили, за фактичними обставинами, тобто це перегляд справи по суті, що може закінчитися постановленням нового судового рішення.

Після розпаду СРСР цей інститут відновлений в ряді колишніх республік, зокрема, в прибалтійських державах. У Російській Федерації інститут апеляції був відновлений у 1985 р. в арбітражному процесі. У 2002 р. з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації знову було відновлено апеляцію, лише щодо рішень, постановлених мировими судами. Щодо всіх інших судових рішень був залишений касаційний порядок перевірки.

В дореволюційному українському кримінальному процесі апеляційна форма оскарження була введена Статутом кримінального судочинства 1864 р. і проіснувала до моменту видання Декрету “Про суд” № 1 від 24 листопада 1917р. Отже, радянське, а потім українське законодавство не знало інституту апеляційного оскарження. Тому в нашій державі був створений особливий тип касації, яка поєднує в собі риси класичної касації і апеляційного порядку перегляду.

Апеляційне оскарження характеризується тим, що за апеляційною скаргою апеляційний суд знову розглядає справу в такому ж порядку, в якому справу розглядали в суді першої інстанції, тобто знову проводить судове слідство і виносить новий вирок, який замінює вирок суду першої інстанції. Поряд з цим, суд апеляційної інстанції знову викликає свідків, призначає експертизи, огляди речових доказів і проводить інші слідчосудові дії. Аналогічне вирішення даної проблеми простежується і в Російській Федерації [6, с. 97-98].

Тим не менше, об'єм апеляційного провадження є вужчим від об'єму провадження в суді першої інстанції. Апеляційна інстанція розглядає справу тільки в межах обставин, вказаних в апеляції. Так, наприклад, у французькому кримінальному процесі, свідки в більшості випадків не викликаються в апеляційну інстанцію і яка обмежується читанням протоколу їх показань [1, с. 910-911].

Всі підстави, за яких може бути скасований або змінений вирок, обмежені рамками апеляції. З однієї сторони, межі справи, яка розглядається, обмежується апеляційною скаргою або поданням прокурора, а з іншої сторони – справа може бути перевірена в повному об'ємі і в частині, по якій апеляція відсутня [2, с. 244].

Таким чином, предметом апеляційного оскарження є:

- фактичні обставини справи;
- застосування кримінального закону;
- дотримання норм кримінально-процесуального закону.

Ю. Димитров вважає, що введення апеляційного суду забезпечить можливість вирішення справ по суті в двох судових інстанціях. При цьому, апеляційна інстанція не скасовує судових рішень з направленням справ на додаткові розслідування (розгляд), приймає рішення по-суті, самостійно, досліджуючи докази, як перевірені судом першої інстанції, так і подані додатково [3, с. 45].

Зрозуміло, що введення апеляційного порядку перегляду вироків, повинно потягти зміну і касаційного порядку. А.В. Победкін пояснює це тим, “що з введенням апеляційного порядку перегляду вироків зникає зміст в існуванні такої форми касації, яка по суті є гібридом касаційного і апеляційного провадження” [8, с. 49].

Судовий розгляд в апеляційному суді здійснюється за правилами, встановленими кримінально-процесуальним законодавством для проведення судових засідань у судах першої інстанції. Крім загальних правил, для апеляційної інстанції притаманні характерні її особливості. По-перше, у разі необхідності, апеляційний суд може провести попередній розгляд справи. По-друге, перш ніж допустити учасників апеляційного

оскарження до словесних змагань обставини справи, що розглядаються, у вигляді доповіді викладаються головуючим або одним із суддів.

У зв'язку з цим, звернемося до аналізу стадії судових дебатів в апеляційному суді. Як і в суді першої інстанції, в апеляційному суді учасники судового розгляду виступають з судовими промовами. Проте, їх предмет є значно вужчим від предмета судових промов в суді першої інстанції. Адже, згідно з ч.6 ст.362 Кримінально-процесуального кодексу України “судові дебати в суді апеляційної інстанції проводяться у відповідності з вимогами ст.318 цього Кодексу і полягають у промовах учасників судового розгляду стосовно тієї частини вироку, яка оскаржена” [4, с. 7].

В.І. Теремецький вважає, що “кримінально-процесуальне законодавство вимагає обґрунтування, тобто формулювання правових висновків у справі апелянтом, бо від них залежить настання правових наслідків для сторін. Це порушує принцип доступності щодо підсудного (особливо, якщо він утримується під вартою), який не завжди є юридично грамотною особою. Тому необхідно або надати підсудному захисника в апеляційному провадженні (особливо у випадках, коли участь захисника є обов'язковою) або не зобов'язувати його обґрунтовувати свою апеляцію” [9, с. 242].

Варто зауважити, що в суді апеляційної інстанції промови учасників апеляційного оскарження можуть бути двох видів. Це буде залежати від того, чи визнає апеляційний суд за доцільне проводити судове слідство. П.П. Пилипчук вважає, що “проведення судового слідства повинно призначатися тільки тоді, коли судом першої інстанції воно було проведено неповно або однобічно. При цьому в кожній справі апеляційному суду треба надати право провести судове слідство в повному обсязі або дослідити тільки деякі докази, або взагалі не досліджувати їх” [7, с. 51].

Судове слідство в апеляційній інстанції не можна вважати повторенням судового слідства у суді першої інстанції. Це нове, самостійне дослідження матеріалів справи, яке має особливі риси. Апеляційний суд не обмежується перевіркою матеріалів, що досліджувалися судом першої інстанції. Він в необхідних випадках може витребувати додаткові докази або повернути справу прокуророві на додаткове розслідування чи на новий судовий розгляд в суд першої інстанції [5, с. 278].

Звідси випливає, що захисник як учасники апеляційного оскарження буде виступати у судових дебатах:

- 1) після ознайомлення з додатково поданими матеріалами та матеріалами, що надійшли з суду першої інстанції на виконання доручення, а також після їх пояснень з приводу подальших апеляцій;
- 2) після судового слідства.

Для обидвох випадків характерним є те, що предмет судової промови буде обмежений вимогами апеляційної скарги. У зв'язку з цим, для предмета судового рішення визначальним є обсяг вимог, вказаних стороною, що оскаржила вирок. Тим не менше, ефективність виступу в судових дебатах багато в чому залежить від ретельної підготовки до них. Адже в суді апеляційної інстанції захисник, аналізуючи оскаржений вирок суду першої інстанції, повинен довести обґрунтованість своєї точки зору. Звідси випливає, що захисник повинен довести необґрунтованість, нерациональність або несправедливість вироку.

Апеляційне оскарження судового вироку – важлива процесуальна дія, яка вимагає серйозної підготовки від захисника. Адже, результатом серйозної підготовки є можливість визначити своє відношення до винесеного вироку і апеляцій, заявлених іншими учасниками апеляційного оскарження. Крім того, треба зауважити, що по-справжньому осмислити і зрозуміти кримінальну справу у всіх її деталях можливо тільки вивчивши і співставивши матеріали досудового і судового слідства.

Після закінчення роботи над справою, у захисника складається визначене рішення, яке вони збираються відстоювати. В підсумку варто скласти план виступу, у який би увійшли зауваження, які підкріплюють позицію учасника апеляційного оскарження і спростовують протилежну точку зору.

Таким чином, якщо суд апеляційної інстанції прийме рішення не проводити судового слідства, то судові дебати розпочинаються після заслуховування пояснень учасників апеляційного оскарження стосовно поданих ними апеляцій. До того ж, в апеляційному суді письмове провадження по справі доповідається в найбільш суттєвих рисах, на думку доповідача, і тому учасники апеляційного оскарження, аналізуючи матеріали справи повинні пам'ятати про те, що з цими матеріалами знайомі не всі члени суду.

У зв'язку з цим структура судової промови захисника в суді апеляційної інстанції може виглядати таким чином:

- 1) вступ (вказати на те, що вирок є несправедливим і неправильним, незаконним і необґрунтованим);
- 2) аналіз підстав незаконності та необґрунтованості, можливо, і по тих пунктах, які вказані в апеляції);
- 3) критика мотивів вироку та аргументів інших учасників апеляційного оскарження;
- 4) аналіз доказів та підтвердження правильності чи неправильності вироку;
- 5) висновок – прохальний пункт.

У випадку проведення судового слідства, по суті зберігається така ж структура промов учасників апеляційного оскарження, як і в суді першої інстанції. У зв'язку з цим, до запропонованої вище орієнтованої схеми промови в суді апеляційної інстанції, в другому випадку, можна розкрити такі елементи як:

- обґрунтованість кваліфікації злочину, якщо є намір просити про зміну кваліфікації;
- характеристика особи засудженого (виправданого) згідно із ст.372 Кримінально-процесуального кодексу України.

На відміну від організації судових дебатів в суді першої інстанції, судові дебати в суді апеляційної інстанції здійснюються в дещо іншому порядку, який передбачений в ст. 318 Кримінально-процесуального кодексу України. Так, зокрема, першими виступають особи, які подали апеляції. Прокурор виступає першим, якщо він підтримує апеляцію, подану ним чи іншим прокурором, а в інших випадках – останнім.

На нашу думку, завершальним елементом судової промови захисника в суді апеляційної інстанції є прохальний пункт. Предмет прохального пункту захисника може стосуватися:

- зміни вироку;
- скасування вироку з поверненням справи на додаткове розслідування;
- закриття справи;
- постановлення нового вироку.

Таким чином, захисник покликаний всебічно добиватися наданими йому законом засобами і способами, щоб апеляційна інстанція не передавала справу на новий розгляд, пом'якшила покарання засудженому, якщо ж, звичайно, обставини справи не дозволяють захиснику ставити питання про скасування обвинувального вироку з закриттям справи.

Спеціальні завдання, які стоять перед судом апеляційної інстанції і організація розгляду справ допускають, а інколи і вимагають лаконічності судових промов. Лаконічність промови полягає в тому, щоб в ній не було нічого зайвого, а не в тому, щоб вона обов'язково була нетривалою.

1. Bouzat P. Traite theorique et pratigue de droit penal. – Paris., 1951.- 989 p.
2. Беднарская В.М. Пересмотр судебных решений и контроль за ними // Судова реформа в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. м. Харків. 2002. – С.242-245.
3. Димитров Д.В. Навіщо нам потрібний Апеляційний суд? // Право України. – 1994. – №. 3-4. – С.43-47.
4. Закон України "Про внесення змін (та доповнень) до КПК України" // Урядовий кур'єр. – 10.07.2001. – № 120. – С. 14.
5. Мірошников І.Ю. Особливості судового слідства апеляційної інстанції // Су-

дова реформа в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. м. Харків. 2002. – С. 276-279.

6. Пашин С.А. Судебная реформа и суд присяжных. – М., 1995. – 153 с.
7. Пилипчук П.П. Перевірка рішень суду першої інстанції у проєкті нового КПК України // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – №6. – С. 49-54.
8. Победкин А.В. Апелляционное производство в уголовном процессе России: проблемы становления // Государство и право. – 2001. – № 3. – С. 49-54.
9. Теремецький В.І. Проблеми реалізації принципів кримінального судочинства України у стадії апеляційного провадження // Судова реформа в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. м. Харків. 2002. – С. 239-242.

Zagurskiy O.B.

Features of Judicial Speech of Defender in the Court of Instance

In this article the basic features of Ukrainian appeal realization are explored. Considerable attention is spared to the analysis of construction and proclamation features of judicial speech of defender in the court of instance.

Keywords: appeal, judicial speech, defender